

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ

У статті розглянуто актуальні проблеми підготовки дітей до систематичного навчання в школі. Розкрито комплекс організаційно-педагогічних умов, що забезпечують якісну підготовку дітей до школи в контексті сучасної освітньої парадигми.

This article deals with the topical issues of preparation of children to systematical schooling. The complex of organizational and pedagogical convents for qualitative preparation of children to schooling in the context of modern educational paradigm is interpreted.

Початок навчання з шести років передбачає насамперед удосконалення системи дитячих дошкільних установ, оптимізації їх навчально-виховного процесу, органічною частиною якого є створення передумов до систематичної навчальної діяльності, що ґрунтується на ідеї всебічного і гармонійного розвитку дитини, її неповторної особистості. Зміни в освіті по-новому ставлять питання наступності й перспективності дошкільної і початкової ланок, де забезпечення “шкільної зрілості” є одним із головних завдань дошкільної освіти. Готовність до систематичного навчання є підґрунтям, від якого залежить успішне навчання дитини в школі, її здатність до довільної діяльності, самодостатність, а відтак і самопочуття, що значною мірою визначає психічне та соматичне здоров’я учня.

Проблема підготовки дітей до школи знайшла широке відображення у світовому й вітчизняному історико-педагогічному досвіді, її вивчення започатковано класиками психології (Л.Виготський, О.Запорожець, Г.Костюк, О.Леонтєв, Ж.Піаже, К.Ушинський, Ф.Фребель). Загальні основи формування особистості дитини досліджено Г.Ананьєвим, Л.Божович, М.Доналдсоном, С.Рубінштейном та іншими вченими.

Про зростання інтересу вітчизняних учених до проблеми підготовки дитини до школи свідчать праці А.Богущ, Н.Бібік, В.Бондаря, Л.Іщенко, М.Вашуленка, О.Кононко, С.Лавренєвої, Т.Піроженко, З.Плохій, К.Прищепи, Г.Суворової та ін. Зокрема проблема наступності в навчанні та вихованні дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку досліджувалась такими педагогами та психологами, як Л.Артемова, В.Кузь, Л.Калмикова, О.Проскура, О.Савченко, Д.Струннікова; діагностики готовності до шкільного навчання – О.Венгер, Ю.Гільбух, В.Дубровіна та ін. Науковому пошуку в контексті гуманістичної парадигми особистісно зорієнтованого навчання і виховання дошкільників, ставлення до дитини як до найвищої цінності присвячено праці І.Беха, А.Маслоу, К.Роджерса, В.Пікельної, С.Подмазіна, В.Сухомлинського, І.Якиманської та ін. Із останніх дисертаційних робіт цього спрямування слід назвати дослідження Т.Назаренко, Н.Сайко, О.Середняцька, Л.Федорович.

Незважаючи на багатоплановість розгляду готовності дітей до навчання в школі, ця проблема вивчена все ще недостатньо і вимагає подальшого дослідження в умовах сучасних соціально-економічних та культурологічних перетворень, що відбуваються в Україні. Констатуємо суттєвий внесок учених теоретиків і практиків у її розробку, відзначимо, що серед досліджень немає таких, у яких би процес підготовки до школи ґрунтувався на цілісній концепції комплексу організаційно-педагогічних умов його забезпечення. Потребують розв’язання й питання специфічних взаємозв’язків між розвитком складових готовності дітей до навчання та їх успіхами в засвоєнні навчального матеріалу та ін.

Результати аналізу відповідних літературних джерел з проблеми дослідження, а також ознайомлення з освітньою практикою дитячих дошкільних закладів (ДНЗ) засвідчує наявність низки протиріч між:

- новою стратегічною метою забезпечення наступності в системі дошкільної і початкової ланок освіти і фактичною відсутністю необхідних умов її досягнення;

- потребою впровадження нових підходів щодо підготовки дітей до систематичного навчання в умовах нової освітньої парадигми і реальним станом готовності працівників дошкільних навчальних закладів до його здійснення;
- зростанням соціального та особистісного значення готовності дитини до навчання в школі та традиційними організаційними формами і методами її підготовки.

Метою нашої публікації є висвітлення основних організаційно-педагогічних умов, що забезпечують необхідний рівень підготовки шестирічної дитини до школи.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі ДНЗ № 11 і № 13 та загальноосвітньої школи № 20 м. Мукачева, а також дитячих дошкільних закладів № 45 і № 82 та загальноосвітніх шкіл № 4, № 45, № 56 м. Херсона. Усього в дослідженнях було залучено 342 дитини дошкільного та шкільного віку, 58 педагогів, 179 батьків.

Для вирішення поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

теоретичні – аналіз і синтез; моделювання, співставлення та прогнозування;

емпіричні – експертиза, анкетування, бесіда, тестування, методи спостереження, систематизації та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду; педагогічний експеримент, а також методи математичної статистики для групування експериментальних даних і комп'ютерної обробки емпіричних даних.

Результати проведеного дослідження засвідчують, що перехід до школи є виключно особливим періодом у житті дитини, тому основне завдання дитячого дошкільного закладу, сім'ї, інших соціальних інститутів полягає у створенні відповідного навчально-виховного середовища, що забезпечує необхідну підготовку і адаптацію дитини до навчання в школі. Водночас ознайомлення з діяльністю дошкільних навчальних закладів, показує, що у практиці їх роботи ще не здійснено переорієнтацію з предметного центризму на цілісний характер використання можливостей різних сфер діяльності дошкільнят для забезпечення емоційного, фізичного, розумового та мовленнєвого їх розвитку. Побудова занять за типом шкільного, яке спирається переважно на словесно-логічний характер діяльності, є однією з основних причин того, що притаманне дошкільникам образне, конкретно-емоційне мислення повною мірою не розвивається. Між провідними змістовими лініями навчальних програм склалася диспропорція, що зумовлює витіснення з життя дошкільнят специфічних для їхнього віку видів діяльності, а дитині механічно й передчасно нав'язується непритаманний її віку соціальний статус учня. Результати опитування показали: до цього часу панує громадська думка і вимоги батьків, орієнтовані на застарілі уявлення про те, що раннє навчання суто предметних знань гарантує дитині успішне навчання й позитивне ставлення до неї в школі.

Зміна термінів, змісту і структури навчання в школі вимагає створення іншої моделі першокласника, що має стати орієнтиром нормативних документів і рекомендацій, котрі визначають шкільну зрілість дитини. У цьому плані нагальною проблемою залишається потреба в цілеспрямованій, комплексній підготовці до систематичного навчання дітей у школі, особливо це стосується тих, хто не відвідував дошкільних закладів. Останнє вимагає розширення як традиційних форм (підготовчі класи), так і короткотермінових, прогулянкових груп, служб соціально-педагогічного патронажу сім'ї, методичних центрів для батьків та ін.

Обґрунтування моделі, підготовки дитини до школи передбачає наукове розуміння змістовного навантаження “готовності” як комплексного, багаторівневого поняття, у структурі якого доцільно визначати й враховувати домінуючі новоутворення, що є базовими для визначення рівня готовності з того чи іншого компонента – це розвиток логічного мислення, ставлення до навчальної ситуації, організованість, стан здоров'я, навички мовлення.

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, вивчення педагогічного досвіду з'ясовано, що провідними педагогічними тенденціями вдосконалення механізму підготовки дітей до навчання є прагнення до забезпечення взаємозв'язків у ступеневій освіті, спрямованість на особистісно орієнтований його характер, створення умов

для педагогічно доцільної взаємодії сім'ї, дитячих дошкільних закладів і школи, урахування індивідуальних психофізіологічних особливостей дітей, їх нахилів і здібностей.

Виявлено, що у вітчизняних і зарубіжних авторів відсутня єдність як у термінології, так і у визначенні компонентів шкільної готовності. Разом з тим сутність перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку в контексті теорії діяльності й критичних вікових етапів, на думку вчених, лежить у площині “діалектичних стрибків” розвитку дитини, що вимагає розумно скерованого педагогічного процесу. Отже, у сучасних умовах за розмаїтості підходів до навчання орієнтуватися на загальні критерії готовності до школи повною мірою неможливо, тому що останні різняться і за програмами, і за методами, і за віком початку навчання. Незважаючи на це, як і раніше, залишаються незмінними ті компоненти структури готовності, ті параметри, за якими можна оцінити ступінь підготовки дитини до школи, змінюються лише норми необхідного рівня розвитку визначених психологічних якостей.

Узагальнення теоретичного й практичного матеріалу дало можливість сконструювати гіпотетичну модель готовності дитини до шкільного навчання, що включає інтелектуальний, особистісний і соціально-психологічний складові, котрі є важливими як для успішної навчальної діяльності, так і “безболісної” адаптації дошкільника до нової системи взаємин.

Як показали результати дослідження, у розв'язанні проблеми діагностики шкільної готовності наявний психологічний і педагогічний підходи. Психологічна готовність розглядається як своєрідна якісна характеристик інтелектуального розвитку дитини та її особистісних особливостей, без яких неможливе успішне навчання в масовій школі. Педагогічна готовність – це досвід (знання, уміння і навички), наявний у дитини на момент вступу до школи. Ознайомлення з відповідними діагностичними методиками дає підстави стверджувати, що оптимальним варіантом є їх доцільне поєднання.

Структурний аналіз отриманих матеріалів дозволив обґрунтувати систему діагностики готовності дитини до шкільного навчання, що базується на даних як педагогічних, так і психологічних досліджень. Основним їх критерієм є усереднено-узагальнений показник складових: інтелектуальна, фізична, мотиваційна, емоційно-вольова та комунікативна готовності. Окрім критеріїв, їх змісту і методів вивчення, комплексна оцінка передбачає врахування розрахованих нами коефіцієнтів вагомості, показників і відповідних рівнів (високий, середній, низький).

Успішна підготовка дитини до школи, як уже наголошувалось, вимагає створення необхідних організаційно-педагогічних умов, що враховують сучасні вимоги суспільства до функціонування й розвитку дошкільної освіти. Насамперед ідеться про створення ефективної системи роботи дитячих дошкільних навчальних закладів, що базується на наукових концептуальних вихідних положеннях.

Розроблена в дослідженні дидактична модель організації процесу підготовки малюків до школи спрямована на реалізацію концепції особистісно орієнтованого виховання й навчання та ґрунтується на ієрархічному комплексі філософських, міждисциплінарних і суто педагогічних принципів. Її структура передбачає цілепокладання, методологічний і змістово-процесуальний блоки, а також механізм зворотного зв'язку. Формування готовності дитини до системної навчальної діяльності буде ефективним за умови його здійснення у відповідному освітньому просторі на засадах сучасної педагогічної парадигми, що враховує потреби дошкільників, створює умови для фізичного й психоемоційного їх благополуччя в процесі досягнення кожним реально можливого на даний період рівня успішності, вихованості та розвитку, але не нижчого, ніж передбачено державними освітніми стандартами; забезпечує творчу співпрацю й співтворчість у ситуації вибору й відповідальності; передбачає діагностичну основу навчання й виховання, використання раціональних методик та інноваційно-освітніх технологій на основі стимулювання розвитку й саморозвитку дітей.

Підготовка до навчання в школі забезпечується функціонуванням трьох – діагностико-прогностичного, діяльнісно-формульовального і заключно-оцінного етапів.

Сутнісно-змістовне наповнення дидактичної моделі спрямоване на реалізацію комплексного підходу до формування шкільної готовності дитини (розвиток функціональних якостей організму, формування логічного мислення, знаково-символічної та комунікативної функцій, збагачення багажу знань, розвиток позитивного ставлення до навчання та довільної поведінки, управління своїми діями та ін.).

Установлено, що найбільш ефективними формами організації навчально-виховної діяльності зарекомендували себе групові та індивідуальні заняття, сюжетно-рольові та театралізовані ігри, дитячі ранки, свята, інсценування, спортивні заходи, фізкультурні розваги та ін.

Самодостатність дошкільника в провідній (ігровій) діяльності забезпечує мотивацію досягнення успіху, впевненість у власних силах, а також формує особистість в цілому. Тому підготовка дошкільника до успіху в навчальній діяльності визначає життєву стратегію його поведінки, прагнення досягти успіху в житті. Звідси важливим для прогнозування його успішності є випереджальне передбачення і врахування рівня компонентів готовності дітей до навчання і майбутньою успішністю учнів.

За результатами дослідження доведено існування певних залежностей і взаємозв'язків. Так, між хлопчиками і дівчатками мають місце розбіжності в механізмі досягнення успіху в навчанні, залежності від розвитку тих чи інших компонентів шкільної готовності. До показників успішного засвоєння першокласниками навчального матеріалу відноситься, насамперед, рівень організованості дошкільника, що нерідко є важливішим, ніж розвиток його інтелектуальної сфери.

Стосовно типу ставлення до навчальної ситуації, то він є важливим на початковому етапі навчання (особливо для хлопчиків). Наприклад, учні з ігровим ставленням (яких традиційно вважають найбільш незрілими), демонструють широкий діапазон успішності. У таких випадках досягнення в навчанні визначається сполученням ігрового типу з розвитком організованості, логічного мислення, пам'яті. Спостерігається кореляційна залежність між рівнем логічного мислення і успіхами у математиці.

Важливим для роботи дитячих навчальних закладів є висновок, що наявність навичок читання на початок шкільного навчання не гарантує очікуваного успіху засвоєння навчального матеріалу за так званими основними шкільними дисциплінами. Крім цього, в результаті дослідження виявлено сильний кореляційний зв'язок між розвитком навмисного запам'ятовування і загальною успішністю дітей.

Успішне навчання й виховання майбутнього першокласника залежить від взаємодії школи, дошкільного навчального закладу та сім'ї. На цьому важливому для дитини етапі переходу з дитячого садка до школи необхідно створювати найтеплішу обстановку доброзичливості, турботи, підтримки. Тому в практиці роботи педагогічних колективів як школи, так і ДНЗ залучення батьків до навчально-виховного процесу є одним із важливих напрямків їх спільної діяльності. Ознайомити батьків дітей підготовчої групи з вимогами школи допомагають "Дні відкритих дверей", тематичні виставки, збори як у дошкільному закладі, так і в школі, організація постійно діючих семінарів для батьків з різних питань виховання, виявлення сімейних традицій тощо.

Ефективне навчання дитини в школі, як відомо, значною мірою залежить від її бажання вчитися. Тому одним із важливих завдань є збудження й розвиток пізнавальних інтересів дошкільнят, за яких позитивне ставлення дітей до школи і навчання вдається сформулювати легко. Цьому сприяє й зустріч вчителя з майбутніми першокласниками, в бесіді з якими проходить роз'яснення всього, що їх цікавить. Крім того, відвідуючи школу, вихователі нерідко відмічають у першокласників нестримність на уроках, відсутність стійкої уваги, швидке переключення з одного предмета на інший. Це спонукає їх більше уваги приділяти правильній поведінці дітей на заняттях, формувати відповідальне ставлення їх до дорученої справи, вміння доводити її до кінця та ін.

Формування готовності дитини до школи значною мірою пов'язане з відповідальним відношенням батьків до виховання дітей. Грамотний підхід у справі підготовки їх до школи –

основа успішності його розв'язання. Дотримання принципу єдності педагогічних вимог можливе лише при міцному довірливому контакті дошкільного навчального закладу з родиною. Любов і повагу батьків вихователь завойовує насамперед сумлінною роботою, чуйним відношенням до своїх вихованців.

Вдумливий і серйозний педагог, що швидко відгукується на потреби дітей, мусить знайти шлях до зближення і встановлення з батьками контактів, необхідних для вироблення загальних заходів впливу на дитину. Водночас, обмірковуючи шляхи і форми спілкування з родинами своїх вихованців, педагог повинний пам'ятати про те, що ні в якому разі не можна йти на поводу у родини. Не треба боятися робити в потрібних випадках зауваження, категорично пред'являти ті чи інші вимоги, добиватися виконання даних дитячим садком рекомендацій з виховання дитини.

Отже, до основних організаційно-педагогічних умов, що забезпечують якісний рівень підготовки дитини до школи відносяться: наявність ефективної методики діагностики готовності вихованців до шкільного навчання та обґрунтованої дидактичної моделі, що базується на засадах сучасної освітньої парадигми; систематичний моніторинг і корекція результатів навчання і виховання; урахування особливостей психофізичного розвитку дошкільника; забезпечення взаємодії дитячого навчального закладу, родини і школи; максимальне використання потенційних можливостей змісту дошкільної освіти й оптимальне поєднання традиційних та інноваційних організаційних форм і методів, а також відповідне кадрове, науково-методичне і матеріальне забезпечення навчально-виховного процесу ДНЗ.

Разом з цим, існує об'єктивна необхідність у подальшому дослідженні питань, пов'язаних з підготовкою дитини до систематичного навчання в школі. Потребують вивчення технології виховання шестирічок, підготовка до школи дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади, створення наскрізних навчальних програм для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, спрямованих на забезпечення цілісного характеру психофізичного їх розвитку та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л. В. Формирование общественной направленности ученика-дошкольника в игре. – К.: Вища школа, 1988. – 160 с.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання – К.: ІЗМП, 1998. – 204 с.
3. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: Навчально-методичний посібник. – Одеса: “Ярослав”, 2004. – 175 с.
4. Бугрименко Е. А., Цукерман Г. А. Учимся читать и писать. – М.: Знание, 1994. – С. 3–84.
5. Васильева В. Т. Дошкольное воспитание и проблема перехода в школу // Начальная школа. – 2001. – № 11. – С. 24–26.
6. Венгер Л. А. Психологическая готовность ребенка к школе // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 12–14.
7. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
8. Гильбух Ю. З. Диагностика психологической готовности к школьному обучению // Темперамент и познавательные способности школьника. – К., 1993. – С. 178–208.
9. Денисевич Н. Н., Ермолаева С. А. Подготовка ребенка к школе как проблема предупреждения отклонений в его социальном развитии // Начальная школа. – 1995. – № 6. – 2 с.
10. Запорожец А. В. Интеллектуальная подготовка детей к школе // Дошкольное воспитание. – 1977. – № 8. – С. 30–34.
11. Карпенко З. С. Диагностика психічного розвитку дітей 6–7 років. – Івано-Франківськ, 1993. – 64 с.
12. Кондратенко Т. Д., Контырло В. К. Обучение старших дошкольников. – К.: Радянська школа, 1986. – 69 с.
13. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні: Науково-методичний посібник / Наук. ред. О. Л. Кононко. – К.: Ред. журналу “Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.
14. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. – 4-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.

15. Максименко С. Д. Изучение учителем психического развития шестилетних учащихся. – К., 1984. – 103 с.
16. Мухина В. С. Шестилетний ребенок в школе. – М.: Просвещение, 1990. – 175 с.
17. Назаренко Г. І. Забезпечення готовності дитини до навчання в школі: Методичні рекомендації для вихователів дошкільних закладів, вчителів початкових класів та батьків. – Харків: ХОНМІБО, 2002. – 20 с.
18. Проскура О. В. Дитина: Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. – К.: Освіта, 1993. – 134 с.
19. Середняцька А. Підготовка до школи дітей, які не відвідують дошкільних закладів // Дошк. вих. – 2001. – № 8. – С. 4–5.
20. Федорович Л. О. Сім'я та дитячий садок: аспекти взаємодії у вихованні // Імідж сучасного педагога. – 1999. – № 34. – С. 42–43.
21. Эльконин Д. Б., Венгер А. Л. Особенности психического развития детей шести-семилетнего возраста. – М., 1988. – 286 с.